

De toekomst van de vakbeweging

Gesprek met Martine Klaasen, Jan Bundervoet en Luc Vanneste

In De Morgen van 29 maart 1997 noteren Ludwig Verduyn en Josse Abrahams uit de mond van Karel Gacoms, secretaris van de ABVV-metaalcentrale en actieleider bij Renault Vilvoorde: "... Ik vrees een beetje dat we het tijdperk van het strijdbaar syndicalisme achter ons aan het laten zijn. Ik zie de sterke vakbondsbastions één voor één sneuvelen. In de nieuwe sectoren krijgt de vakbond daarentegen geen voet aan de grond. Ik denk dat we daar voor een grote uitdaging staan. Het is wellicht het begin van een nieuwe bewustwording die we meemaken. Ik vrees enkel dat het de vakbond aan kracht zal ontbreken om dat mee waar te maken." De crisis van onze arbeidssamenleving gaat niet ongemerkt aan de vakbond voorbij.

Het Masereelfonds Gent en IMAVO vzw organiseerden op woensdag 23 april 1997 een ronde tafel over de toekomst van de vakbeweging.

Panelleden waren Martine Klaasen (ABVV werklozenwerking), prof. dr. Jan Bundervoet (KULeuven, Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming) en Luc Vanneste (ABVV-textiel). Piet Van Heddeghem (LBC-NVK) moest zich in laatste instantie verontschuldigen. Het gesprek werd geleid door Robert Crivit (IMAVO/VMT).

— *Luc Vanneste, welke zijn de belangrijkste aspecten van de crisis van de vakbeweging? Is de tegenstelling strijd- vs. overleg syndicalisme nog wel relevant? Gaat het niet eerder om de crisis van het alternatief? Is de vakbeweging in West-Europa bedreigd in haar bestaan of zijn er nog uitwegen?*

Luc Vanneste: — Laten we vertrekken bij de kwestie Renault: zonder voorafgaand overleg wordt het bedrijf gesloten, op basis van een beslissing die genomen werd in Frankrijk. De

politiek verklaart zich onmachtig en Europees commissaris Van Miert verwijst de mensen naar de rechtbank. De Europese vakbeweging slaagt er niet in om een echt grote internationale solidariteitsbeweging op gang te brengen. De vakbond vecht voor het open houden van het bedrijf, maar wil zich niet doodvechten als het niet lukt. Op dat moment wordt gekozen voor sociale begeleiding, ook door Karel Gacoms. In eerste instantie blijkt de metaalvakbond ook bekommerd om de gevolgen bij de onderaannemers, maar ondertussen zijn hierrond

problemen gerezen. Ik probeer enkele lessen te trekken:

1. de internationaal georganiseerde economie blijkt weinig of geen hinder te ondervinden van welke regels dan ook. De budgetten van de multinationale ondernemingen zijn dikwijls groter dan die van de nationale regeringen. Er wordt zo dikwijls geklaagd over het falen van de politieke klasse, maar nauwelijks of niet over de macht van de multinationals die aan iedere democratische controle ontsnapt. Zij redeneren louter op basis van cijfermatige gegevens. Bedrijfssluitingen worden beslist met een logische eenvoud...

Ricardo Petrella stelt dat we erin geslaagd zijn om regels op te leggen aan het ongecontroleerd kapitalisme van de 19de eeuw, maar die regels waren beperkt tot het nationaal kader. En dat we nu regels moeten kunnen ontwerpen die kunnen gelden in een internationaal kader. Maar op internationaal niveau staat de vakbeweging in zijn kinderschoenen. De Europese ondernemingsraden zijn een goede zaak, maar veel meer dan enige informatie-uitwisseling en een plaats waar militanten elkaar beter leren kennen, is dat voorlopig niet. Ook bij Renault is men er niet in geslaagd om te komen tot een algemene staking in de groep. Renault kan nu wel een katalysator zijn voor een vluggere uitbouw van een juridische regelgeving.

2. strijd is nodig, maar geen blinde strijd. Bij Renault is men erin geslaagd om ondanks de normale spanningen onder de arbeiders (o.m. bij het heropstarten van productie) een duidelijke lijn in de vakbondsstrategie aan te houden. Men is er tot nu in geslaagd om een tweede Delacre te vermijden. Na twee weken harde staking werden de mensen er met lege handen naar huis gestuurd. Het is dus geen kwestie van een tegenstelling tussen strijd- en overlegssyndicalisme, maar we zijn niet gebaat met een strijdsyndicalisme dat zich niet kan waarmaken: we mogen de lat niet te hoog leggen. Het ABVV hanteert al te vaak een te ouderwets ideologisch discours. Ik pleit niet voor het opgeven van ideologie of voor een puur pragmatische dienstverlening, integendeel: radicaler dan ooit moeten we willen betrokken worden bij het bakken van de koek en niet alleen bij de verdeling ervan. En uiteraard zijn hier compromissen nodig, dat kan niet anders wil je

aan ieders belangen tegemoet komen.

3. de structuur van vakbond is niet aangepast. Een van de onderaannemingen van Renault is een zetelfabrikant die alleen voor Renault werkt. Renault heeft er dan ook de volledige controle over de arbeidsvoorwaarden. Wij stellen dus dat Renault ook verantwoordelijk is voor de onderaannemingen. Maar bij de metaalvakbond vinden we hiervoor maar heel weinig steun meer. Dat is geen verwijt, maar een vaststelling dat bijgevolg de vakbondsstructuren niet aangepast zijn aan de hedendaagse realiteit. In sommige metaalbedrijven worden nu elementaire weeftechnieken gebruikt terwijl men zich in sommige textielbedrijven in een chemisch bedrijf waant. Een andere realiteit is dat de helft van de leden van de ABVV-textielcentrale inactief is. En ook het onderscheid tussen arbeiders en bedienden is volledig voorbijgestreefd.

— *Martine Klaasen, hoe ervaart een werklozenwerking de crisis van de vakbeweging? Wat verwachten werklozen van hun vakbond? Schiet de vakbond tekort in de organisatie van de solidariteit tussen werkenden en werklozen? Denkt de vakbeweging eigenlijk wel na over "leven zonder (betaald) werk"?*

Martine Klaasen: — Ik ben het ermee eens dat de structuren van het ABVV niet aangepast zijn aan de aanwezigheid in de vakbond van eenderde tot de helft niet-actieven. Historisch is de vakbeweging gericht op het beïnvloeden van de krachtsverhoudingen om de arbeidsvoorwaarden te verbeteren. Het eerste doel is dus de verdediging van belangen van de mensen die met werken hun brood verdienen, van de werkenden dus. Vandaag pleit de OESO nog maar eens voor het beperken in de tijd van de werkloosheids-uitkeringen en Fabrimetal nog maar eens voor een verlaging van de arbeidskosten... Daarom alleen al is de vakbeweging niet uitgespeeld: er is weerwerk nodig.

Mijn ervaring ligt in de werklozenwerking op interprofessioneel niveau, en daar stelt zich de discussie strijd/overleg wel anders. Of men nu werkloos is of niet, dat zorgt op zich niet voor een andere wereldvisie. Ook bij werklozen zijn er dus uiteenlopende reacties op bijvoorbeeld de

voorstellen om de werkloosheidsuitkering te “activeren”. Sommigen zien dat als het ondergraven van de sociale zekerheid en het geven “passende betrekking”. Anderen vinden dat elke mogelijkheid om de individuele situatie te verbeteren, moet worden aangegrepen. Al wil men dat wel onder controle houden. Er is dus veel discussie in de werklozenwerking, maar die komt niet spontaan aan bod in de vakbond. We moeten dus op zoek naar woordvoerders. En het frappeert dan dat centrales nog altijd volledig gedragen worden door de werkenden, zij hebben nu eenmaal de economische macht... Werklozen blijven wel lid van een centrale, maar centrales hebben weinig contact met werkloze aangeslotenen, de betaling van de uitkeringen is interprofessioneel georganiseerd. Werklozen verwachten van de vakbond in de eerste plaats een goed georganiseerde uitbetaling van hun uitkering. Er is niets verkeerd aan individuele belangenverdediging en bij gevaar voor uitsluiting heeft de vakbond nog altijd een vinger in de pap. En indien de vakbond er niet was geweest, zouden de OESO-suggesties allicht al gerealiseerd zijn...

Nu, de ruimte voor solidariteit tussen werkenden en werklozen is beperkt: CAO-onderhandelingen zijn geen kwestie van meer loon dan wel meer werkgelegenheid. We moeten niet kiezen voor een “solidariteit van de armen”. Werklozen begrijpen dat arbeidstijdverkorting en -herverdeling alleen aanvaardbaar is mits het inkomen van de werkenden gegarandeerd is, zoniet staat de deur wijd open voor een verdeel en heerspolitiek. Wordt er in de vakbond nagedacht over het “leven zonder betaald werk”? Neen, op enkele uitzonderingen na staan de belangrijkste woordvoerders veraf van de leefwereld van de werklozen, die dit ervaren als paternalisme. Al is er een groeiende openheid voor de stem van de werklozen. In de voorbereidende teksten voor het komende congres van het Vlaams ABVV staat het thema werkloosheid centraal.

— *Jan Bundervoet, na de mislukte sociale onderhandelingen van het najaar 1996 merkte u op dat het gevaarlijk zou zijn om te evolueren naar een arbeidssamenleving zonder vakbeweging... Is het denkbaar dat de vakbewe-*

ging in de nabije toekomst grondig gemarginaliseerd wordt? Hoe zou dat kunnen gebeuren, hoe kan de beweging dat vermijden?

Jan Bundervoet: — In eerder onderzoek en publikaties (o.m. in *Socialistische Standpunten* in 1987) wees ik op de onaangepastheid van de vakbondsorganisatie. Ik zie verschillende aspecten:

1. De ontwikkeling van de arbeidsmarkt. We moeten vaststellen dat er altijd nieuwe werknemersgroepen opkomen, voor de vakbeweging is dat uiteraard een voortdurende uitdaging. Karel Gacoms schat de situatie toch wat te zwart in, want in de nieuwe sectoren krijgt de vakbond wel degelijk voet aan de grond. Al zijn er wel degelijk problemen in de VS waar de syndicalisatiegraad van 35 procent na de Tweede Wereldoorlog terugviel op 16 procent in 1990. Die achteruitgang is ondermeer te wijten aan het feit dat de vakbonden slechts weinig leden kunnen werven in de nieuwe industriële regio's (in het Zuiden en Westen van de VS). En in de dienstensector, die nu zorgt voor tweederde van de werkgelegenheid, noteren we een syndicalisatie van minder dan tien procent. Ook de Franse vakbonden met hun belangrijke en slagvaardige traditie zagen hun ledentallen terugvallen van 22 procent naar 12 procent in 1989, volgens de ernstige cijfers van de Nederlandse onderzoeker Jelle Visser. Ook in Nederland is er een terugval, van 37 procent naar 15 procent, al is er nu opnieuw sprake van een stijging van het ledenaantal. In België is nu 53 procent van de actieve bevolking gesyndicaliseerd. En in de hele Europese Unie tenslotte daalde het ledenaantal van de vakbonden met 17 procent in de periode 1980-1989. Maar het ledenaantal is misschien niet het belangrijkste en zeker niet het uitsluitend criterium bij het inschatten van de crisis van de vakbeweging. Belangrijker is de massale werkloosheid: onderzoek van de ledenbestanden van ACV wijst uit dat eenderde van de leden bestaat uit niet-actieven... Hoewel anderzijds meteen blijkt dat de vakbeweging wel degelijk aanwezig is bij de nieuwe werknemersgroepen, m.n. in de dienstensector of de overheidssector.

2. Het gemoderniseerd management. Via *human resources management* e.d. zijn ondernemers

vooral in meer kapitaalintensieve sectoren nu ook gaan ondernemen op werknemersvlak. Dat bewust en offensief personeelsbeleid vormt een rechtstreekse concurrent van de vakbeweging. En men streeft hier bewust naar *union free enterprises*, men probeert de vakbond uit de bedrijven te weren. Al is de vakbeweging in België wel zeer goed gewapend om de strijd hiermee aan te gaan: de vakbonden beschikken nog altijd over een sterk militantenkader. Dat is wel in crisis, maar het vormt nog steeds een sterk potentieel. Centraal voor de toekomst staat de internationale strategievorming: de Economische en Monetaire Unie is een zeer belangrijke uitdaging, binnen het financiële Europa zal de mobiliteit voor het kapitaal volledig vrij zijn en Renault zal geen uitzondering blijven.

3. De vakbeweging wordt ook geconfronteerd met interne uitdagingen. Ondanks de troeven van een stevige ledenbinding (door een traditie van individuele dienstverlening) en militantenkernen zijn er duidelijke problemen:

communicatieproblemen en problemen die sterk gepersonaliseerd worden, de vakbonden lijken echt wel een verzameling KMO's. Op dit punt zou men snel stappen moeten zetten.

Samenvattend. De vakbeweging is inderdaad in crisis maar is zeker niet aan het uitdoven: de vakbeweging zal geen epifenomeen zijn van de industriële samenleving die met dit type samenleving ten onder gaat. De beweging zal de 21ste eeuw overleven en indien ze onder de voet wordt gelopen zal een nieuw syndicalisme ontstaan dat de taak zal overnemen. In elk geval zal het moderne syndicalisme gestoeld blijven op het zoeken naar een alliantie van vaklui met de meer bedreigde werknemersgroepen.

Luc Vanneste: — De positieve toon van Jan Bundervoet lijkt mij niet helemaal te kloppen met de realiteit: de vakbeweging zal alleen kunnen overleven indien ze kan steunen op een relatie tussen werklozen en werkenden. En die solidariteit is wel een belangrijke uitdaging maar helemaal niet zeker. Ik zie ook niet meteen een crisis in het ledenbestand van de vakbonden, maar de ledenbinding steunt in de eerste plaats op de vakbond als uitbetalingsmechanisme. Vergeten we trouwens ook niet dat de vakbonden reeds als

uitbetalingsmechanisme fungeerden en pas achteraf daarin door de staat erkend werden. Ik ben het wel eens met zijn analyse van het probleem van de verregeerde autonomie van de centrales en de daarmee gepaard gaande problemen van communicatie en het soms krampachtig personeelsbeleid. Men moet durven denken aan versnelde fusieoperaties.

Martine Klaasen (*komt nog even terug op de kwestie van de Europese samenwerking tussen de vakbonden die eerder in het gesprek door Luc Vanneste werd aangeraakt*): — De ontwikkeling van de Europese Unie dwingt de vakbeweging tot een internationale strategie. Maar dat is niet vanzelfsprekend: denk maar aan de grote verschillen in de sociale zekerheidsstelsels van de lidstaten. Daartussen bestaat een groot onevenwicht, maar er is een grote druk om te komen tot een nivellering naar beneden toe. We horen wel een pleidooi voor een sociaal Europa, maar dat wordt niet uitgediept, niet echt ingevuld. Wat zal er bijvoorbeeld gebeuren met de werkloosheidsuitkering, die in België niet in de tijd beperkt is.

De organisatie van de solidariteit is zeker een opdracht van de vakbeweging, maar de tijdgeest speelt niet in ons voordeel. De werklozen hebben een andere, meer beperkte binding met de vakbond dan werkenden, en ik vrees dat voor veel mensen de vakbond een zoveelste verre institutie wordt.

- *SP-kamerlid Hans Bonte pleit in Samenleving en Politiek voor een eenheidsvakbond.*

Luc Vanneste: — Die eenheidsvakbond zou op langere termijn zeker gerealiseerd moeten worden, nu zien we een enorme krachtenverspilling. Bonte suggereert dat dit verwezenlijkt kan worden door persoonlijke engagementen aan de top, maar zo werkt dat niet. Men zou eens wat onderzoek moeten doen naar de delegatie op de werkvloer: zelfs in de textielsector, waar we toch streven naar een zo goed mogelijke samenwerking tussen ABVV en ACV, een samenwerking die overigens vrij goed slaagt, merken we nog een aanzienlijk onderscheid tussen ABVV- en ACV-delegees. Ook al

heeft dat meestal weinig te maken met ideologische verschillen, maar met het vasthouden aan een eigen cultuur op bedrijfsniveau, het betekent toch dat de tijd niet rijp voor de eenheidsvakbond.

Jan Bundervoet: — Een eenheidsvakbond is wenselijk, maar de realisering ervan is niet evident. We stellen vast hoe moeilijk het al is om binnen één vakbond te komen tot fusies van centrales, operaties die ook in het ACV zeer moeizaam verlopen. We mogen niet vergeten dat de vakbonden gegroeid zijn als strijdbewegingen. Dat eist ook zijn tol, het beroert heel wat en dat verklaart gedeeltelijk ook waarom veel problemen gepersonaliseerd worden. Maar wil het syndicalisme een toekomst hebben, dan zal er toch meer overkoepeling nodig zijn en een meer professionele beleidsvoering. De aanwerving van vrijgestelden vraagt dat men ook denkt aan loopbaanplanning, zoniet gaan mensen zich misschien vastklampen aan een bepaalde functie. En zo'n loopbaanplanning kan alleen als er doorstroming mogelijk is binnen grotere structuren. Bovendien is lokale autonomie geen garantie voor democratie, denken we maar aan het pijnlijke voorbeeld van de BBTK Antwerpen. Ik zie ook een verband met de crisis van het militantisme, de specifieke rol van de militant. Hoeveel jongeren zijn er echt actief in de centrales? En vooral hoelang blijven ze? Ook dat kan te maken hebben met de veroudering van het personeel. We stellen vast dat in een bepaalde centrale slechts 19 procent van de nieuwe militanten die verkozen worden in de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid en gezondheid de basisvorming van de vakbond volgde. Men kan dat natuurlijk gaan wijten aan het postmodernisme van de jongeren enz., maar in de eerste plaats zijn de centrales hiervoor verantwoordelijk: teamwork is er nog een zeldzaam en nieuw fenomeen, er is de verouderde resolutiestemmerij, de recrutering van het personeel...

- Gaat u nu niet uit van een visie waarin de vakbondsorganisaties geleid worden door vrijgestelden? (publieksvraag)

Jan Bundervoet: — Vrijgestelden moeten ervoor

zorgen dat de militanten elkaar kunnen ontmoeten, dat is ook een kwestie van de recrutering van kaders. Onduidelijkheid in de besluitvorming is in elk geval nefast, ook in kwesties als de loopbaan van het personeel.

Luc Vanneste: — Er zijn inderdaad moeilijkheden op het vlak van het personeelsverloop; ook het ABVV kent geen beleid terzake. Vakbondsvrijgestelden moeten zeker professioneler worden. Vakbondswerk speelt zich immers niet meer af aan de cafétoog, dikwijls gaat het om ook juridisch ingewikkelde klussen. Er is een nieuwe cultuur nodig, en die zet zich maar moeizaam door.

— Luc Vanneste, u kiest voor een vakbond als strijdbeweging, maar u kant zich tegen blinde strijd? (publieksvraag)

Luc Vanneste: — De vakbeweging mag zeker zichzelf niet belachelijk maken. Als de vakbond een staking uitroept moet ze het bedrijf ook kunnen platleggen, als je de strijd uitroept moet je die ook kunnen voeren.

— Het militantenkapitaal van de vakbonden is grotendeels het gevolg van het monopolie van de vakbonden bij de samenstelling van de kandidatenlijsten voor de verkiezing van ondernemingsraden en veiligheidscomités. In Nederland kent men hierin een andere traditie. Er blijven grote verschillen tussen de invalshoeken "overleg" en "strijd" (fysieke actie). Bovendien zien we dat de vakbondsstrijd geen politieke strijd meer is, er wordt bvb. niet meer gediscussieerd over arbeiderscontrole. Maar het syndicalisme moet toch ideologisch gefundeerd zijn, vakbondswerk kan zich toch niet beperken tot belangenbehartiging en dienstverlening? (publieksvraag)

Jan Bundervoet: — De vakbeweging was betrokken bij alle grote strijdpunten van de voorbije eeuw: de strijd voor het algemeen stemrecht, voor de uitbouw van de sociale zekerheid... de vakbeweging heeft zeker nood aan een utopie en aan ontmoeting met andere bewegingen.

Luc Vanneste: — De vakbeweging moet zich niet beperken tot dienstverlening alleen. Als het louter daarover zou gaan, zijn anderen daarvoor misschien beter geplaatst. Er moet zeker een maatschappelijk project zijn, de beweging heeft ideologische doelstellingen nodig. Maar het ABVV lijkt het er moeilijk mee te hebben dat doelstellingen kunnen evolueren. Hoe komt het dat men telkens opnieuw plechtig de beginselverklaring herbevestigt? Waarom doet men dat tenzij men er grondig aan twijfelt? We doen het omdat we niet weten hoe het wel zou kunnen. De Muur is gevallen en er is een ideologisch probleem ontstaan. Wat is de inhoud van het links project nog? We moeten op korte termijn het tij keren, maar met de eis voor arbeiderscontrole alleen kom je er niet en die beantwoordt ook niet aan de realiteiten. In plaats van krampachtig de oude standpunten te herhalen moeten we nieuwe inhouden zoeken.

— *De vakbeweging lijkt niet alleen te worstelen met interne communicatieproblemen, maar in de eerste plaats lijkt er een probleem van communicatie met de bredere maatschappij. De militantengroep van de Forges de Clabecq blijkt meer mensen op de been te brengen voor een betoging in Clabecq dan de vakbondsstructuren zelf, zes weken later, voor een mars voor werk te Brussel. Vanwaar dat mobilisatie-probleem? Hoe komt het dat de vakbeweging er niet in slaagt om een bredere beweging op de been te brengen? (publieksvraag)*

Luc Vanneste: — Het ABVV is een angstige organisatie geworden... Clabecq sprak op een bepaald moment een groot deel van de maatschappij aan. De textielbond vond dat men massaal had moeten mobiliseren als antwoord op die kreet van pijn. We hadden ervan moeten profiteren om zo massaal mogelijk aanwezig te zijn, ook tegen het avonturisme van sommigen.

Maar zes weken later werkt dat niet meer. Ook ikzelf had dat anders ingeschat. Het is zeer moeilijk om een algemene manifestatie te organiseren, zonder concrete binding met een concrete situatie. Waarom heeft men toen trouwens niet gemanifesteerd in Vilvoorde? Men stelt zich veel te klassiek op.

Martine Klaasen: — Een goede, massale actie steunt op een *trigger* effect, een gebeurtenis die de mensen emotioneel raakt, die massale verontwaardiging uitlokt. Dat was zeker het geval bij de Forges. Bij de “mars voor werk” hadden de vakbonden Renault als *trigger* kunnen gebruiken. Dat is nu niet gebeurd. Maar de “mars voor werk” was zeker geen mislukte betoging, zij het dat de opkomst niet zo verscheiden was als voor de kinderen. De onzekerheid bij de mensen is dan ook zeer groot.

Jan Bundervoet: — De vakbeweging heeft in de jongste 10-15 jaar niets meer veroverd. En ze mag er dan wel in geslaagd zijn om grotendeels de sociale zekerheid te verdedigen, daarmee kan ze niet echt uitpakken naar de achterban. De vakbonden geven dus de indruk een “verslagen leger” te zijn, wat ook weer de status van de militant naar omlaag duwt. Dat verklaart ook de aarzeling om werkelijk te vechten voor arbeidstijdverkorting en -verdeling. Of de problemen bij de keuze voor een verhoging van de inkomsten van de werkenden dan wel voor de verdediging van de werklozen en voor nieuwe werkgelegenheid. Die verdeeldheid in strategie wreekt zich en men twijfelt aan het nut van betogingen. Er is nood aan enkele klinkende overwinningen. Nu zien we verwarring en onzekerheid bij de leiding. Maar de malaise is conjunctureel, niet structureel.

(red. Robert Crivit)

